

KAZIMIERZ MACIEJ ŻABA
Kraków

**PRZEMIANY CHARAKTERU I FUNKCJI POLONIJNEJ
PARAFII RZYMSKOKATOLICKIEJ WE FRANCJI
(1929-1980)
STUDIUM PARAFII MATKI BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ
I BŁOGOSŁAWIONEGO OJCA KOLBEGO W ROUBAIX**

1. HISTORIA PARAFII

Dokładne odtworzenie dziejów parafii polonijnej w Roubaix jest zadaniem niezmiernie trudnym z powodu braku odpowiednich materiałów archiwalnych. Nie ma ich ani w archiwum parafialnym, ani w archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu. W 1965 r. ks. B. Śmiglak, ówczesny proboszcz tej parafii, w sprawozdaniu dla PMK w Paryżu pisał:

Mimo skrupulatnego przeszukania wszystkich możliwych akt nie znalazłem śladu z wyszczególnioną datą powstania placówki duszpasterskiej w Roubaix. Pierwsze wzmianki datują rok 1929 i stąd też zebrałem możliwie kolejność duszpasterzy na tym terenie¹.

Jedynym więc dostępnym obecnie sposobem odtworzenia dziejów analizowanej tu parafii jest oparcie się na relacjach osób pamiętających okoliczności powstania i pierwsze etapy działalności parafii.

Jak wynika z relacji kompetentnych informatorów, już od 1929 r. msze św. polskie w Roubaix odprawiane były — z braku własnej kaplicy czy kościoła — w różnych kościołach francuskich znajdujących się w mieście. Najczęściej spotykali się Polacy w kaplicy wizytek na Bd de Strasbourg. W okresie tym pracą wśród Polonii zajmowali się księża świeccy, którym pomagały zakonnice. Do 1937 r. księża polonijni prowadzili w parafii tzw. Dom Polski na rue du College. W Domu tym w soboty, niedziele oraz w inne dni świąteczne organizowano rozliczne spotkania towarzyskie, pogadanki, zabawy taneczne itp. Pracujące tu siostry ze Zgromadzenia św. Wincentego á Paulo utrzymywały dwa pensjonaty

¹ Autorowi nie udało się, niestety, natrafić na materiały, na podstawie których ks. Śmiglak sporządził to zestawienie.

dla dziewcząt pracujących w okolicznych fabrykach, a mieszkających na stałe poza Roubaix.

Podczas II wojny światowej msze polskie odbywały się w kaplicach sióstr zakonnych na rue Bernard i rue de Liberte.

Od 1956 r. pracą duszpasterską w parafii zajęli się członkowie Zgromadzenia Chrystusowców. Do czasu wybudowania własnej polskiej kaplicy w Roubaix przez pierwszych kilkanaście powojennych lat msze w języku polskim odprawiane były w kaplicy N.D.Victoire i w kaplicy przy Grande Rue.

Jednocześnie od ponad 60 lat do dyspozycji Polaków pozostaje dzierzawiona przez nich kaplica przy kościele St. Etienne w Lille.

Kaplica przy Grande Rue stała się własnością Polonii w 1956 r., kiedy funkcję proboszcza pełnił w parafii ks. Gutowski. Początkowo znajdowała się ona w jednej z części Instytutu pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej, będącego własnością Polonii. Instytut został oficjalnie zarejestrowany w „Journal Officiel” w 1959 r.² W statucie Instytutu czytamy, iż środkami, za pomocą których prowadził on będzie swoją działalność, będą: założenie biblioteki, organizowanie kolonii i wakacji, wycieczek, imprez sportowych, seansów kinowych, przedstawień teatralnych, kół śpiewaczych, kół muzycznych itd. W pierwszych latach istnienia w ramach Instytutu działało Małe Seminarium Duchowne, mające za zadanie przygotowywać polonijną młodzież męską do stanu kapłańskiego. Uczyło się w nim około 40 chłopców, z których tylko jeden wytrwał do końca edukacji i został księdzem. Z powodu małej liczby uczniów seminarium zlikwidowano. Część pomieszczeń przeznaczono na mieszkania dla księży, dla ich matek oraz sióstr zakonnych.

Dotychczasowa kaplica nie wystarczała jednak miejscowej Polonii. Była zbyt mała, aby pomieścić wszystkich chcących brać udział w uroczystościach religijnych. Kościoły i kaplice stanowiące własność parafii francuskich, w których dawniej odbywały się polskie nabożeństwa, nie mogły już — z różnych powodów — używać swych pomieszczeń dla potrzeb Polonii. Tak więc w marcu 1968 r. po otrzymaniu wszystkich zezwoleń od miejscowych władz kościelnych i świeckich przystąpiono do budowy własnego kościoła w miejscu przylegającym bezpośrednio do Instytutu Matki Boskiej Częstochowskiej przy Grand Rue. Koszty budowy kościoła wynosiły 250 000 franków, a więc była to kwota przekraczająca znacznie możliwości samych parafian. Z całej Francji, a nawet spoza jej granic płynęły datki wspomagające wysiłek miejscowej Polonii. Większość prac wykonano w czynie społecznym (prace stolarskie, elektryczne, murarskie, malarskie, zbrojeniowe, montowanie witraży, założenie drewnianego

² „Journal Officiel” N 104 z 4 i 5 V 1949. Declaration a la prefecture du Nord. Institution Notre-Dame-de-Częstochowa. But: fondation, maintien et propagation de toutes oeuvres, etablisements au institutions de nature donner satisfaction aux intrets catholiques. Siege social: 128 ter. Grand Rue, Roubaix.

sufitu, postawienie ołtarza, zbudowanie zakrystii, prace wykończeniowe, dekoratorskie itp.)³. Budowa kościoła zakończona została w 1972 r. W latach późniejszych prowadzono dalsze prace budowlane i wykończeniowe, związane z oddaniem pomieszczeń kancelarii parafialnej, mieszkań dla księży, garaży itp. Budowa całego kompleksu parafialnego zakończona została w 1978 r. Równocześnie z budową nowych pomieszczeń prowadzono prace konserwatorskie w Instytucie Matki Boskiej Częstochowskiej. Wydatki parafialne nie ograniczały się jednak tylko do inicjatyw wymienionych wyżej. W kolejnych latach wydatkowano spore sumy na zakup organów elektronowych, wyposażenie sal katechetycznych i na realizację innych, niezbędnych w pracy parafii inwestycji. Analizując ten aspekt działań duchowieństwa parafialnego i samych parafian, podkreślić należy przede wszystkim fakt, iż wyjściowy status ekonomiczny parafii był bardzo niski, a jej obecny stan posiadania jest niewspółmierny w porównaniu ze stanem posiadania w końcu lat sześćdziesiątych. Po drugie, wart odnotowania jest fakt, iż prawie wszystkie wydatki parafialne pochodzą z dobrowolnych datków parafian. Tylko w niewielkiej części wydatki te pokrywane są z dochodów uzyskiwanych za wynajmowanie sal znajdujących się w Instytucie na różnego rodzaju odczyty, prelekcje, wesela, tzw. wina honorowe itp.. Szczegółowe dane o ilości pieniędzy pochodzących z datków parafian i o wysokości wydatków parafii znajdują się w wydawanym corocznie biuletynie parafialnym. Zarówno Instytut Matki Boskiej Częstochowskiej, jak i kościół są własnością Towarzystwa Chrystusowego. Od roku 1975 pracowało w parafii trzech księży: proboszcz Z. Król oraz księża J. Bojda i W. Dobroć. W roku 1981 w parafii pozostali tylko dwaj pierwsi. W parafii pracują również trzy polskie siostry sercanki.

2. CHARAKTERYSTYKA POPULACJI PARAFIALNEJ

Brak jest, niestety, danych statystycznych, na podstawie których można by określić liczebność Polaków zamieszkujących poszczególne miejscowości departamentu Nord w kolejnych latach. Informacje pozostające do dyspozycji badacza mają więc z przyczyn obiektywnych charakter bardzo ogólny i trudno na podstawie ich analizy budować generalizacje zarówno w odniesieniu do okresu międzywojennego, jak i do okresu po II wojnie światowej. Mimo usilnych starań nie udało się odtworzyć dynamiki przemian społeczności polonijnej w tym regionie pod względem jej liczebności, struktury społeczno-demograficznej i zawodowej.

³ Pracami przy budowie kościoła kierował Komitet Budowy w składzie: ks. B. Śmiglak, B. Redgosz, J. Deryng, J. Taczała, E. Kozik, S. Gawrych, M. Birziński. Projekt kościoła wykonany został przez inż. arch. A. Kuleszę. Wystrój wnętrza zgodny jest z duchem odnowy posoborowej.

Jak wynika z dostępnych źródeł, pierwszy Polak przybył do Roubaix w roku 1923⁴. Około roku 1930 imigracja tutejsza składała się z trzech zasadniczych kategorii wychodźców: a) bezpośrednich przybyszów z Polski, głównie z Poznńskiego i Małopolski; b) tzw. przesiedleńców z departamentu Pas-de-Calais; c) osadników lub dzierżawców rolnych przybyłych do Francji jeszcze w latach dwudziestych.

Pierwsi przyjeżdżali do Francji samotnie, bez rodzin, a ich pobyt we Francji miał mieć charakter tymczasowy. Z czasem, w miarę zmiany planów co do charakteru pobytu na emigracji, sprowadzali oni rodziny z Polski bądź zakładali nowe, wchodząc w związki małżeńskie z Polakami lub — rzadziej — z obywatelami francuskimi.

Druga kategoria imigrantów, zanim przybyła do kopalni w Pas-de-Calais, przebywała przez jakiś czas w Westfalii. W przeważającej większości nastawieni oni byli na długoletni pobyt na obczyźnie, stąd też do Francji przyjeżdżali już ze swoimi rodzinami. Dysproporcje pomiędzy technicznym wyposażeniem kopalń francuskich i niemieckich i wynikająca stąd konieczność cięższej i bardziej niebezpiecznej pracy w Pas-de-Calais, nie rekompensowanej większymi zarobkami, były głównym powodem przenoszenia się tej kategorii imigrantów w okolice Lille i Roubaix w celu znalezienia lżejszej pracy w przemyśle chemicznym lub tekstylnym.

Trzecia wreszcie kategoria imigrantów to pracownicy rolni lub dzierżawcy bądź też właściciele mniejszych lub większych gospodarstw rolnych w okolicy. Pracownicy rolni najczęściej przenosili się do pracy w wymienionych powyżej przemysłach z nadzieją uzyskania lepszego statusu ekonomicznego, natomiast dzierżawcy i właściciele gospodarstw kontynuowali raczej swe poprzednie zajęcia.

Charakter pracy podejmowanej przez wymienione kategorie imigrantów polskich determinowany był rodzajem wiodących w tym regionie typów przemysłu i ich zapotrzebowaniem na określone kategorie pracowników.

Po II wojnie światowej Polonię tutejszą uzupełnili przede wszystkim żołnierze byłej armii polskiej na Zachodzie, kolejni przesiedleńcy z górniczych osiedli departamentu Pas-de-Calais oraz tzw. nowa imigracja przybywająca sukcesywnie bezpośrednio z Polski.

Interesujące są informacje dotyczące stosunków społecznych pomiędzy poszczególnymi kategoriami imigrantów polskich. W okresie międzywojennym główne linie podziału przebiegały pomiędzy przybyszami z poszczególnych regionów Polski. Konflikty pomiędzy Wielkopolanami a przybyszami z Małopolski były dość wyraźne. Podobnie układały się stosunki pomiędzy przedstawicielami pozostałych dzielnic Polski. Nieco później dotychczasowe podziały

⁴ Podaję za: *Kościół Polski w Roubaix pod wezwaniem Matki Boskiej Częstochowskiej i Błogosławionego Ojca Kolbego*. Wydawnictwo okolicznościowe. Imprimerie. M. Kwiatkowski. „Narodowicz” — Lens.

straciły na znaczeniu, a na pierwsze miejsce wysunęły się antagonizmy pomiędzy bezpośrednimi przybyszami z Polski a wtórną imigracją z Pas-de-Calais (byłymi Westfalakami). Po II wojnie światowej konfliktów nie ubyło, a zmieniła się jedynie ich płaszczyzna. Teraz jedną z ważniejszych linii podziału imigracji był jej charakter (zarobkowy, wojskowy, polityczny). Pomiedzy tymi właśnie kategoriami imigrantów dochodziło niejednokrotnie do ostrych konfliktów, których ślady odnaleźć można jeszcze i dzisiaj. Konfliktowy charakter mają również współczesne stosunki pomiędzy imigracją „starą” i „nową”, i to bez względu na fakt, czy jej przedstawiciele identyfikują się jako imigranci zarobkowi czy jako polityczni. W miarę upływu lat po jednej stronie barykady stawali członkowie zantagonizowanych dawniej grup (wychodźcy zarobkowi i byli wojskowi), a po drugiej — nowo przybywający z Polski, i to zarówno ci, którzy przybyli tu głównie w celu poprawy swej sytuacji ekonomicznej, jak i ci, którzy znaleźli się na emigracji z powodów czysto politycznych. Stara imigracja zarzucała nowej, iż zbyt łatwo i zbyt szybko łączy się do Francuzów, za szybko asymiluje się, ostentacyjnie to demonstrując, że nie należy do organizacji polonijnych i że nie jest w wystarczającym stopniu przepojona duchem parafialnego katolicyzmu. Z drugiej jednak strony przybywający do Francji nowi imigranci, często nie mający żadnego oparcia ani zaplecza ekonomicznego, nie znający języka francuskiego i borykający się z wieloma innymi trudnościami, zdolni są do zachowań nie tolerowanych przez zasiedziały imigrantów. Ci ostatni twierdzą, że cynicznie wykorzystywane są ich stosunki, możliwości i sytuacja ekonomiczna dla uzyskania przez nowych imigrantów w możliwie najkrótszym czasie najkorzystniejszych warunków egzystencji na obczyźnie. „Nowi” zapisują się nieraz do organizacji polonijnych, przychodzą na zebrania i spotkania towarzyskie, biorą nieraz udział w pracach organizowanych na terenie parafii, ale tylko po to, by wyrobić sobie możliwie szerokie stosunki mogące ułatwić im zdobycie atrakcyjnej pracy czy mieszkania. Z chwilą osiągnięcia swoich celów odłączają się od starej imigracji i zrywają z nią kontakty.

Przedstawiciele nowej imigracji zarzucają zakorzenionym już na tym terenie dawnym imigrantom zbyt przywiązanie do wartości utożsamianych przez nich z polskością, podczas gdy z polskością — jak sądzą — nie mają one aktualnie nic wspólnego (w najlepszym wypadku z wąsko pojmowanym ludowym regionalizmem), uzależnienie od polonijnego duchowieństwa i bezkrytyczne podejście do wszelkich inicjatyw od duchowieństwa wychodzących, wąskie horyzonty myślowe, zacofanie, prymitywizm, brak zrozumienia dla polskiej racji stanu itp.

Jak z tej krótkiej charakterystyki wynika, na terenie Lille, Roubaix i okolicznych miejscowości znajdował i znajduje nadal swe odbicie i potwierdzenie typowy dla całej imigracji polskiej we Francji brak jedności i wewnętrzne skłócenie.

Analiza danych dotyczących miejsca zamieszkania i warunków miesz-

kaniowych imigracji z okresu międzywojennego jest utrudniona przez brak odpowiednich danych statystycznych. Nieco łatwiej odtworzyć sytuację w omawianym tu zakresie w odniesieniu do pierwszych lat po zakończeniu II wojny światowej. Jak wynika z relacji informatorów, większość tutejszej Polonii zamieszkiwała wówczas na rue N. Monde w przerobionych i adaptowanych dawnych halach fabrycznych. Z racji bardzo ciężkich warunków mieszkaniowych i sanitarnych lokale zajmowane przez Polaków określane były powszechnie mianem „Żłóbka” albo „Młyna”. W celu odizolowania się od współlokatorów i stworzenia sobie pozorów „bycia u siebie” oddzielano się — rodzina od rodziny, lokator od lokatora — przepierzeniami robionymi z dykty, tektury lub po prostu z prześcieradeł.

Część ówczesnej imigracji mieszkała w warunkach bardziej komfortowych, zajmując jednopokojowe mieszkania w dużych kamienicach na ul. Charles Quint i Bd de Paris, opuszczonych przez właścicieli fabryk (z racji wzrastających nieustannie kosztów utrzymania). Mimo powszechnej ciasnoty ta część imigracji żyła w warunkach zdecydowanie korzystniejszych niż mieszkańcy rue N. Monde.

W miarę upływu lat zarówno ci, którzy mieszkali na rue N. Monde, jak i mieszkający na rue Ch. Quint i Bd de Paris, stopniowo opuszczali swe dotychczasowe siedziby, przenosząc się do nowych domów i mieszkań w okolicznych miejscowościach, takich jak: Wattrelos, Croix, Hem czy Lannoix. Początkowo mieszkania te fundowane były przez tzw. konsorcjum na tej zasadzie, iż każda z fabryk zatrudniających Polaków płaciła 10% podatku od zarobków robotniczych, który przeznaczony był właśnie na zapewnienie im w miarę godziwych warunków mieszkaniowych. W późniejszym okresie koszty związane z opłaceniem komornego pokrywali już sami imigranci. Godne podkreślenia jest to, iż mieszkanie można było otrzymać w dowolnie wybranej okolicy po uprzednim wpisaniu się na odpowiednią listę. Kryteriami obowiązującymi przy rozdzielaniu mieszkań były: kolejność wpisania się na listę, negatywna ocena dotychczasowych warunków mieszkaniowych oraz liczebność rodziny. Rodziny wielodzienne otrzymywały mieszkania w pierwszej kolejności, a wielkość mieszkań uzależniona była przede wszystkim od liczby osób wchodzących w skład rodziny. Osobom samotnym i rodzinom bezdzietnym przydzielano mieszkania odpowiednio mniejsze, najczęściej tzw. apartamenty (kawalerki).

Dziś w miejscach swego dawnego zamieszkania pozostaje jeszcze pewna liczba rodzin i samotnych imigrantów. Zdecydowana większość jednak kilkakrotnie zmieniała już miejsce zamieszkania, przenosząc się najczęściej do warunków bardziej komfortowych. Zdarzają się również przypadki opuszczania mieszkań dużych, których utrzymanie przekracza możliwości finansowe imigracji, do mieszkań mniejszych, dużo tańszych. Przypadki zamiany mieszkań wiążą się też często ze zjawiskiem opuszczania domów rodzinnych przez dorosłe dzieci udające się w poszukiwaniu bardziej atrakcyjnych zajęć w inne regiony Francji bądź też do innych krajów, takich chociażby jak USA, Kanada czy

Belgia. Warto w tym miejscu podkreślić, iż potomkowie tutejszych imigrantów wybierają z reguły zawody odmienne od tych, jakie wykonywali ich rodzice.

Zasygnalizowane wyżej procesy spowodowały, iż współczesna Polonia nie tworzy już zwartych skupisk tak jak dawniej, lecz jej przedstawiciele rozproszeni są w różnych dzielnicach poszczególnych miejscowości. Tylko w najbardziej ekskluzywnych (najdroższych) dzielnicach Lille czy Roubaix Polonii raczej nie spotyka się. Przedstawiciele tutejszej Polonii wydają się zadowoleni z dotychczasowych warunków mieszkaniowych; są przekonani, że stanowią one dostateczny dowód ich awansu społecznego. Są przywiązani do środowiska, w którym przebywają od lat, oraz cenią sobie korzyści płynące z faktu usytuowania swych mieszkań w pobliżu miejsca pracy czy też parafii polonijnej.

Opisany proces dekoncentracji przestrzennej Polonii znajduje odzwierciedlenie w danych statystycznych znajdujących się w archiwum parafialnym. Na podstawie informacji zawartych w księgach parafialnych stwierdzić można, iż w latach 1946-1955 45,9% rodziców ochrzczonych w tym okresie dzieci mieszkało na ulicach Bd de Paris, reu N. Monde, rue de Lille i na rue J. Moulin. Poza Roubaix mieszkało w tym czasie tylko 15,1% rodziców dzieci ochrzczonych w omawianej tu parafii. W latach 1956-1965 mieszkający na wymienionych ulicach i chrzczący swe dzieci w interesującej nas parafii stanowili już tylko 1,5% ogólnej liczby osób, których dzieci ochrzczone były w parafii polonijnej. Pozostałe rodziny chrzczące swe dzieci w parafii polonijnej w Roubaix mieszkały w tym okresie przy pozostałych ulicach Roubaix lub w oklicznych miejscowościach. Przykładowo tylko podać można, iż w Wattrelos mieszkało ok. 32,8% omawianych tu rodzin; w Tourcoing — 13,7%; w Wasquehal — 12,2%; w Hem — 6,1%; w Croix — 7,6% i w Lannoy — 4,6%.

Przeoglądając kartoteki parafialne, można również zorientować się w zakresie współczesnego rozmieszczenia przestrzennego Polonii zamieszkującej Roubaix i okolice. W kartotekach tych uwzględnione są bowiem prawie wszystkie rodziny polskiego pochodzenia, a miejsce ich zamieszkania zostało odtworzone przez polonijnych duszpasterzy podczas corocznych objazdów okolicznych miejscowości. Rzeźnienie w zakresie liczebności rodzin polskich i miejsca ich zamieszkania ułatwia duszpasterzom polonijnym opracowanie harmonogramu i tras objazdów duszpasterskich.

Z omawianych tu danych wynika, iż Polonia będąca obiektem zainteresowania PMK w Roubaix jest rozmieszczona bardzo nierównomiernie w wielu okolicznych miejscowościach, mniej lub bardziej oddalonych od siedziby PMK. Sytuację w tym zakresie ilustruje wykres 1.

Analizując dane dotyczące ślubów zawartych w parafii w Roubaix w ciągu ostatnich 33 lat, można odtworzyć miejsce urodzenia członków parafii. Wynika z nich, iż w latach 1946-1955 największy odsetek osób wstępujących w związki małżeńskie urodził się w Polsce. W latach tych dominowali wśród parafian przedstawiciele imigracji. W dziesięcioleciu 1956-1965 kategoria osób urodzo-

Miejscowości, z których pochodzą członkowie Polonii objęci rejestrami parafialnymi PMK w Roubaix

nych w Polsce systematycznie się zmniejsza, wzrastał natomiast odsetek osób, które urodziły się już we Francji. W latach następnych proces ten pogłębia się, a ilustrację jego dynamiki stanowią dane zawarte w tabeli 1.

Interesujące jest to, iż procent osób wstępujących w związki małżeńskie w parafii, a urodzonych w innych niż Polska czy Francja krajach, nigdy nie był wysoki, a obecnie także nie notuje się zbyt wielu przypadków tego rodzaju. Ostatnie lata przyniosły jednak pewien procentowy wzrost liczebności osób nie mających żadnych związków z polską grupą etniczną, a zawierających mimo to związki małżeńskie w parafii polonijnej. O ile w latach 1946-1955 nie zawarto w parafii ani jednego małżeństwa, w którym przynajmniej jeden ze współmałżonków nie byłby związany z polską grupą etniczną, to w latach 1976-1980 małżeństwa takie (pomiędzy nie-Polakami) stanowiły ok. 9,0%. Zjawisko zawierania ślubów przez rodowitych Francuzów z Francuzkami czy przedstawicielkami innych (poza polską) narodowości (i odwrotnie) jest coraz powszechniejsze. Świadczy to niewątpliwie o zatracaniu przez parafię polonijną jej specyficznie polskiego, monoetnicznego charakteru i o przemianach w kierunku parafii heteroetnicznej.

Wniosek taki nasuwa się nie tylko z faktu analizy danych dotyczących zakresu posług duszpasterskich odnotowanych w księgach parafialnych. Również na niedzielnych nabożeństwach zaobserwować można wzrost liczebności rodowitych Francuzów, Hiszpanów, Włochów i przedstawicieli innych narodowości. Księża parafialni, widząc szybko postępujące przemiany w tym zakresie, uczą się np. języków hiszpańskiego i włoskiego, starają się — korzystając z dostępnej literatury czy poprzez osobiste kontakty — zgłębić specyfikę religijności przeciętnego Hiszpana czy Włocha i usiłują dogłębniej poznać ich potrzeby — przede wszystkim religijne.

Z danych zawartych w księgach rejestrujących małżeństwa zawarte w tutejszej parafii wynika, iż najwięcej osób (kobiet i mężczyzn łącznie) wstępujących w związki małżeńskie w latach 1946-1979 pochodziło z następujących województw dawnej i współczesnej Polski: z woj. lwowskiego — 36,1%; z łódzkiego — 12,6%; z krakowskiego — 10,9%; z poznańskiego — 11,4% i z kieleckiego — 9,8%. Wychodźcy urodzeni w wymienionych województwach stanowili aż 80,8% zawierających związki małżeńskie w omawianym tu okresie⁵.

W okresie 1946-1955 najczęściej wstępowały w związki małżeńskie osoby mieszczące się w kategorii wieku 21-30 lat (110 osób — 38,7%), następnie osoby liczące sobie lat 20 i mniej (98 osób — 34,5%), osoby mieszczące się w przedziale wieku 31-40 lat (64 osoby — 22,5%), a najrzadziej osoby pomiędzy 41 i 50 rokiem życia (12 osób — 4,2%). Obecnie podstawowe tendencje w tym zakresie

⁵ Por. J. Janowska. *Polska emigracja zarobkowa we Francji 1919-1939*. Warszawa 1964 s. 101. Według autorki w latach 1927-1938 imigranci z tych właśnie województw stanowili 70% ogółu imigrantów we Francji.

Tab. 1. Miejsce urodzenia parafian w poszczególnych latach według księgi ślubów (w %)

Lata	Mężczyźni						Kobiety					
	Polska	Francja	Niemcy	Belgia	inne	Polska	Francja	Niemcy	Belgia	inne		
1946-1955	85,2	11,3	1,4	0,7	1,4	64,1	24,6	5,6	0,7	4,9		
1956-1965	65,0	26,9	—	1,6	6,3	65,9	31,7	0,8	—	1,6		
1966-1975	33,5	65,1	—	0,4	—	35,9	63,2	—	0,4	0,4		
1976-1980	12,2	75,9	—	5,2	4,8	13,5	80,3	—	2,6	3,5		

nie podlegają znaczącym przemianom i w dalszym ciągu w związku małżeńskie wstępują przede wszystkim osoby relatywnie młode.

Brakuje niestety danych, na podstawie których można by precyzyjnie określić strukturę wieku członków społeczności parafialnej w Roubaix. Opierając się na informacjach zawartych w księgach parafialnych, a także na obserwacji wieku uczestników nabożeństw odbywających się w kościele parafialnym, można stwierdzić, iż w omawianej tu parafii radykalnie spada liczebność osób starszych, przybyłych do Francji jeszcze w latach międzywojennych lub w czasie trwania II wojny światowej. Jest to wynikiem naturalnego procesu wymierania przedstawicieli starszego pokolenia, co niewątpliwie rzutuje na strukturę wieku tutejszej Polonii, wpływa również na charakter funkcji wypełnianych przez parafię. Zdecydowanie najwięcej jest w parafii osób w wieku średnim, a równocześnie przybywa systematycznie dzieci i młodzieży, przedstawicieli drugiej, trzeciej i kolejnych generacji imigrantów.

Analiza wycinkowych danych zawartych w kartotekach parafialnych (dane te dotyczą niewielkiego tylko odsetka rodzin polonijnych) pozwala również zorientować się w zakresie dominującego w parafii modelu rodziny. Okazuje się, iż na terenie parafii oprócz 50 wdów i wdowców oraz 45 osób samotnych (stanu wolnego) znajduje się 20 rodzin z jednym dzieckiem, 23 rodziny z dwójką dzieci, 12 rodzin z trójką, 8 rodzin z czworgiem i 6 rodzin z pięciorgiem dzieci. Dane te, chociaż niepełne, pozwalają jednak wyrobić sobie pogląd na temat oczekiwanych i założonych funkcji (tak religijnych, jak i pozareligijnych) parafii w Roubaix.

3. RELIGIJO-SPOŁECZNY I INSTYTUCJONALNY KONTEKST DZIAŁALNOŚCI PARAFII POLONIJNEJ MATKI BOSKIEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ I BŁ. OJCA M. KOLBE W ROUBAIX

Roubaix, siedziba Polskiej Misji Katolickiej, podlega jurysdykcyjnie biskupstwu w Lille. Diecezja Lille utworzona została w roku 1913 w wyniku podziału diecezji Cambraix i obejmowała trzy wielkie ośrodki: Lille, Hazenbrouck i Dunkerque. Nowa diecezja miała 170 km długości i obejmowała swym działaniem ponad 2 mln. osób. Granice geograficzne diecezji przedstawione są na mapie 1°. 8 I 1913 r. kardynał Lai poinformował mgra Delamaire, że Kongregacja Konsystorialna zdecydowała założyć wikariat generalny w Lille, do którego należeć będą m. in. trzy wymienione największe miejscowości. Dekret w tej sprawie ukazał się 5 II 1913 r., a 14 II tego samego roku powołano mgra Charosta na stanowisko wikariusza generalnego. 18 XI 1913 r. mgr Charost

^o Podaję za: *Aspects sociologiques de la pratique dominicane. Diocese de Lille*. Lille 1961. T. Ol. SDES.R.

został biskupem diecezji Lille, która została erygowana kanonicznie 25 XI 1913 r. bullą *Consistoriale Decreto*⁷.

Religijny kontekst instytucjonalny dla polonijnej parafii w Roubaix stanowi 16 rzymskokatolickich parafii francuskich, parafie i kościoły protestanckie oraz misje katolickie dla cudzoziemców, m. in.: *Mission Catholique Italienne*, *Mission Catholique Hongroise* i Misja „*Permanence pour les Portugais*”.

Kolejne lata charakteryzowały się sporym przyrostem liczby mieszkańców w poszczególnych miejscowościach diecezji Lille. Liczba parafii natomiast oraz liczba duchowieństwa wzrastała w stopniu o wiele wolniejszym, stąd duża liczba mieszkańców przypadających na jednego księdza. Fakt ten z pewnością nie pozostawał bez wpływu na poziom religijności ludności mieszkającej na terenie diecezji. Ewolucję w zakresie liczebności populacji zamieszkałej na terenie diecezji Lille przedstawiają dane zawarte w tabeli 2⁸.

Pomiędzy rokiem 1913 a 1960 w diecezji Lille przybyło tylko 38 nowych parafii, w tym 28 — w okręgu Lille i 10 — w okręgu Dunkerque⁹.

W roku 1977 do diecezji Lille należało 247 miejscowości: 128 w okręgu Lille i 119 w okręgu Dunkerque.

Liczba księży od roku 1914 nie uległa radykalnym zmianom. W roku 1914 było ich w diecezji Lille 1226; w roku 1939 — 1568, a w roku 1960 — 1531. W ciągu półwiecza istnienia diecezji w niewielkim stopniu zmieniała się liczba parafii i — o ile w roku 1914 było ich 348, w roku 1939 — 373 — o tyle w roku 1960 — 388. Przytoczone dane wskazują, iż struktura organizacyjna diecezji pozostaje od dłuższego już czasu w stanie nie zmienionym.

W tym kontekście interesująco prezentują się dane dotyczące parafii w poszczególnych okręgach diecezji w zależności od liczby mieszkańców przypadających na jedną parafię. Dane te prezentuje tabela 3¹⁰.

W okręgu Lille najczęściej spotyka się parafie liczące 2-4 tys. wiernych, najrzadziej natomiast parafie, w których liczba wiernych nie przekracza 500 osób. Jeśli wziąć pod uwagę fakt, iż w najlepszej sytuacji religijnej są wierni zamieszkujący parafie małe, to wypada stwierdzić, iż w całym okręgu Lille parafii takich jest tylko 18, a więc bardzo mało. Liczba wiernych przypadających na jednego księdza w parafiach małych wynosi 369 osób. Im parafia większa, tym większa liczba osób pozostających pod opieką jednego duszpasterza. Przykładowo, w parafiach liczących 2-3 tysiące wiernych stosunek ten wynosi 1:1699, a w parafiach liczących ponad 15 000 osób — 1:3290¹¹. Dane obrazujące

⁷ Podają za: *Histoire des Diocèses de France* T. 8: *Les Diocèses de Cambrai et de Lille*. Red. P. Pierrard. Paris 1978 s.228-299 oraz: *Diocèse de Lille* s. 9-16.

⁸ Podają za: *Diocese de Lille* s. 13.

⁹ Tamże s. 28.

¹⁰ Tamże s. 28.

¹¹ Tamże s. 31.

Tab. 2. Liczba mieszkańców w diecezji Lille i baza materialna diecezji w latach 1802-1913

Miejscowość	Rok	Liczebność populacji	Liczba parafii	Liczba księży	Liczba parafian przypadających na 1 księdza
Okręg Lille	1802	226 519	119	192	1179,8
	1851	350 386	134	213	1645,0
	1913	855 721	208	448	1910,0
Lille	1851	71 140	6	25	2845,0
	1860	92 740	10	35	2649,7
	1913	221 933	23	88	4721,9
Roubaix	1851	32 000	2	9	3555,5
	1913	123 723	11	47	2632,4
Tourcoing	1851	26 490	4	11	2408,1
	1913	82 147	12	38	2161,7

Tab. 3. Liczba parafii w diecezji Lille w 1959 r. z uwzględnieniem podziałów na okręgi i wielkości parafii

Wielkość parafii — liczba osób	Liczba parafii w diecezji			Populacja parafian razem
	okręg Lille	okręg Dunkerque	razem	
0-500	18	37	55	20 295
501-1000	25	42	67	49 238
1001-2000	45	31	76	109 398
2001-4000	55	22	77	223 767
4001-7000	46	10	56	301 352
ponad 7000	47	7	54	532 312
Razem	236	149	385	1 246 124

Tab. 4. Liczba księży parafialnych w 1959 r. w poszczególnych miejscowościach okręgu Lille i liczba wiernych przypadających na jednego księdza

Miejscowości	Liczba księży	Liczba osób przypadających na jednego księdza
Lille, Roubaix, Tourcoing	183	2180
okolice Lille, Roubaix i Tourcoing	117	2171
ośrodki wiejskie okręgu	199	1517
okręg Lille razem	499	1914

proporcje pomiędzy liczbą księży a liczbą wiernych w niektórych większych miejscowościach okręgu Lille podaje tabela 4¹².

W omawianym tu kontekście warto — jak sądzę — zaprezentować kilka chociaż podstawowych danych odnoszących się do stanu praktyk religijnych w diecezji Lille. W całej diecezji w roku 1959 znajdowało się (licząc tylko osoby, które ukończyły 12 lat życia) 418 459 mężczyzn i 486 094 kobiety. Inaczej mówiąc, 46% populacji stanowili mężczyźni, a 54% — kobiety.

Wśród praktykujących mieliśmy natomiast 84 564 mężczyzn i 137 393 kobiety (odpowiednio 38% i 62%). Na 100 praktykujących mężczyzn przypadały 162 praktykujące kobiety. Wskaźnik praktyk religijnych wśród mężczyzn wynosił więc 20,0, a wśród kobiet — 28,0. Rzeczywista przewaga praktyk wśród kobiet staje się bardziej widoczna, jeśli podzielimy wskaźnik dotyczący praktyk wśród kobiet przez taki sam wskaźnik dotyczący mężczyzn i otrzymany wynik pomnożymy przez 100. W interesującym nas tu przypadku operacja taka wygląda następująco: $1,4 \cdot 100 = 140$. Tak więc rzeczywista przewaga kobiet (supériorité réelle des féminins) wśród osób praktykujących wyraża się liczbą 140¹³.

Rozkład praktyk religijnych (z uwzględnieniem kategorii płci) w diecezji Lille oraz w niektórych większych jej miejscowościach ilustrują dane zawarte w tabeli 5¹⁴.

Jeśli chodzi o stopień wypełniania praktyk religijnych przez przedstawicieli poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych wśród aktywnych zawodowo

¹² Tamże s. 33.

¹³ Tamże s. 57.

¹⁴ Tamże s. 59, 62, tab. 19, 21.

Tab. 5. Porównanie stanu praktyk z uwzględnieniem kategorii płci (rok 1959 — w %)

Miejscowość	Populacja		Praktykujący		Wskaźnik praktyk		Rzeczywista przewaga kobiet
	M	K	M	K	M	K	
razem okręg Lille	46	54	37	63	18	26	141
Lille i okolice	45	55	35	65	15	23	153
Roubaix, Tourcoing i okolice	45	55	38	62	20	27	135
okręgi wiejskie	47	53	39	61	21	29	139
Roubaix	45	55	38	62	20,4	27	132
Tourcoing	45	55	37	63	22,2	29,9	135
Lille	45	55	35	65	14,8	22,4	151

mężczyzn, to okazuje się, iż najwyższy wskaźnik praktyk religijnych dotyczy rolników (64%) oraz patronów, kadry wyższej i średniej oraz przedstawicieli zawodów wolnych (30%), najniższy — służących w wojsku i policji oraz robotników (po 9,0%). Warto zauważyć, iż zdecydowana większość osób aktywnych zawodowo w omawianym tu regionie pracuje w charakterze robotników, a najmniej w charakterze pracowników rolnych. Wynika to przede wszystkim ze struktury gospodarki w regionie. Wspomniana wyżej tendencja odnosi się również do kobiet. Udział przedstawicielek poszczególnych kategorii społeczno-zawodowych w wypełnianiu praktyk religijnych w pewnym stopniu potwierdza tendencje dominujące wśród mężczyzn: najczęściej praktykują kobiety zatrudnione w charakterze średnich kadr kierowniczych (46%), najrzadziej — robotnice (14%).

Po zaprezentowaniu powyższych danych trzeba jednak zaznaczyć, że wskazane tu tendencje w zakresie poziomu uczestnictwa w praktykach religijnych nie są czymś wyjątkowym i zauważane są przez większość współczesnych badaczy poziomu religijności i różnych aspektów procesu sekularyzacji, szczególnie w odniesieniu do populacji wielkomiejskich ośrodków współczesnej Zachodniej Europy. Różnice w zakresie poziomu religijności i stopnia zaawansowania procesu sekularyzacji pojawiają się — jak pisze B. Leś — „przy porównywaniu wyników badań nad stopniem sekularyzacji klasy robotniczej oraz reszty społeczeństwa. Przynależność klasowa, podkultura klasy, kształtuje w sposób decydujący poziom religijności jednostki. Oczywiście w ramach każdej klasy występują różnice w poziomie religijności w zależności od kategorii płci czy też poziomu wykształcenia. Niemniej różnice te w sposób zasadniczy modyfikowane są przez przynależność klasową”¹⁵.

Samo tylko spojrzenie na społeczno-zawodową i demograficzną strukturę imigracji polskiej w departamencie Nord upoważniać mogłoby do postawienia hipotezy, iż religijność tej społeczności nie powinna odbiegać od religijności autochtonów, a więc że jej poziom jest stosunkowo niski. Hipoteza ta zdaje się być prawdziwa, co wynika z dalszych, prowadzonych w tym opracowaniu analiz.

¹⁵ B. Leś. *Religijność społeczeństw przemysłowych. Studium porównawcze Francji i Wielkiej Brytanii*. Warszawa 1977 s. 218, 219.

Charakterystykę społeczności mieszkającej w diecezji, do której należy Polska Misja Katolicka w Roubaix, chciałbym podsumować stwierdzeniem, iż w populacji diecezji Lille występują zjawiska będące potwierdzeniem znanych prawidłowości w zakresie przemian religijności poszczególnych kategorii płci, wieku i kategorii społeczno-zawodowych. Pod tym względem diecezję Lille uznać można za typową i co za tym idzie za w pełni reprezentatywną w interesującym nas tu aspekcie. Dla pełniejszej ilustracji omawianych tu zagadnień prezentuję dane charakteryzujące stopień wypełniania praktyk religijnych przez mieszkańców miejscowości, w których znajduje się duży odsetek Polonii. Dane te zawarte są w tabeli 6¹⁶.

4. RELIGIJNE I POZARELIGIJNE FUNKCJE PARAFII POLONIJNEJ W ROUBAIX

Parafia polonijna w Roubaix pełni, jak wiele innych parafii, nie tylko funkcje religijne, ale również pozareligijne. W praktyce życia codziennego funkcje te często wzajemnie się uzupełniają bądź nakładają na siebie tak, iż niejednokrotnie trudno jest określić, którą z form działalności parafii zaliczyć można do funkcji ściśle religijnych, a którą do pozareligijnych. Dla potrzeb badawczych konieczne jest jednak wyodrębnienie działań mieszczących się w tzw. funkcji religijnej od działań, które charakteru takiego nie mają. Poznanie wzajemnych związków i proporcji pomiędzy wymienionymi powyżej funkcjami pozwoli sprecyzować zarówno charakter współczesnej parafii polonijnej, jak również określić kierunki jej przemian.

4.1. FUNKCJE RELIGIJNE PARAFII POLONIJNEJ

Funkcje religijne parafii polonijnej sprowadzić można w zasadzie do działań, których celem jest: 1. zachowanie wiary i moralności chrześcijańskiej wśród społeczności polonijnej; 2. dostosowanie form kultu i obrządku religijnego do potrzeb przedstawicieli kolejnych generacji polskiej imigracji; 3. rozwój metod działania i rozszerzanie zakresu oddziaływania wartości chrześcijańskich w sekularyzującym się stopniowo środowisku zewnętrznym; 4. integracja całej społeczności parafialnej wokół podstawowych wartości religijnych.

Dążenie do zachowania polskich tradycji religijnych, jakże różnych od wzorów obowiązujących i znanych we Francji, wykorzystanie ich atrakcyjności dla niektórych środowisk pozapolonijnych, coraz częstsze korzystanie z języka francuskiego w liturgii po to, aby uczynić bardziej aktywnym uczestnictwo w nabożeństwach tak młodszych generacji Polonii, jak również rodowitych

¹⁶ Podają za: *Diocèse de Lille* s. 367-377.

Tab. 6. Charakterystyka populacji zamieszkałej w miejscowościach, w których mieszka duży

Archidiecezje Dekanaty Gminy	Populacja		Prakty			
	razem l.b.	ponad 12 lat l.b.	ponad 12 lat l.b.	razem M i K (w %)	M (w %)	K (w %)
Arch. Lille-centrum	440 366	330 065	65 582	19,8	15,6	23,6
Lille	201 005	155 707	29 547	19,0	14,8	22,4
Mons-en-Baroeul	10 281	7 292	1 833	25,1	19,5	29,8
Hellemes	18 812	14 454	1 746	12,1	8,4	14,3
Lezennes	2 659	2 030	277	13,6	9,2	17,6
Roubaix	112 891	85 200	20 468	24,0	20,4	26,9
Croix	19 208	14 594	2 176	15,1	12,2	17,2
Wasquehal	12 810	9 841	1 504	15,1	12,7	17,2
Hem	10 797	6 530	1 470	22,5	—	—
Wattrelos	38 549	24 484	5 395	22,0	18,0	25,6
Leers	5 271	3 798	763	20,0	17,0	22,8
Tourcoing	85 100	64 215	16 995	26,4	22,1	29,9
Wahagnies	2 214	1 605	196	12,2	9,4	15,3
La-Basse	5 254	3 673	683	18,6	15,5	21,3
Salomé	2 413	1 769	163	9,2	6,5	11,6
Comines	8 669	6 376	1 914	30,0	26,3	33,2

Francuzów — to najczęściej stosowane metody działania wynikające z realizacji religijnej funkcji współczesnej parafii polonijnej. Realizacja tej funkcji jest z jednej strony środkiem do podtrzymania wartości istotnych z punktu widzenia Kościoła powszechnego, z drugiej — konsekwencją daleko posuniętych przemian w zakresie stosunków pomiędzy Kościołem francuskim a Kościołami katolickimi poszczególnych grup etnicznych.

Jeśli chodzi o funkcje religijne pełnione przez parafię w Roubaix, to pełne ich odtworzenie byłoby możliwe, gdyby w parafii tej prowadzone były systematycznie wszystkie księgi parafialne. Niestety, z bogatego rejestru ksiąg, które teoretycznie powinny być przez parafię prowadzone, dostępne są tylko nieliczne pozycje. Odnosi się to zwłaszcza do okresu sprzed roku 1975, choć i później braki są poważne.

Podstawowymi wskaźnikami realizowania przez parafię polonijną w Roubaix funkcji religijnych są więc działania umożliwiające parafianom zaspokojenie ich potrzeb religijnych. Do działań tych należy m. in. odprawianie nabożeństw w kościele parafialnym oraz w pozostawionych do dyspozycji parafii kaplicach. Ludność polskiego pochodzenia zamieszkująca na terytorium objętym działalnością duszpasterską księży z PMK w Roubaix nie ma w zasadzie trudności, jeśli chodzi o możliwość uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w samym Roubaix bądź też w Lille, Tourcoing, Wasquehal, Comines czy Wattrelos. Dopiero w drugiej połowie lat siedemdziesiątych przestała podlegać parafii w Roubaix Polonia zamieszkała w odległej Dunkerque i jej okolicach. Do tej pory odprawiano tam msze raz w miesiącu. Kaplica w Dunkerque, przy kościele Notre Dame des Dunes, była kaplicą na prawach kościoła rektorskiego, a nie parafialnego, co ułatwiało świadczenie posług religijnych dla Polaków w najbar-

odsetek Polonii (pod względem liczebności, struktury płci, wieku i społeczno-zawodowej w 1959 r.)

kujący

12-22 lat		23 i więcej lat		mężczyźni aktywni zawodowo				
M	K	M	K	razem	rolnicy	patroni kadry	urzędnicy	robotnicy
24,4	38,0	13,5	21,4	13,6	45,9	25,8	16,7	6,3
23,6	36,9	12,8	19,9	13,0	53,3	26,6	12,3	4,9
31,6	48,0	17,7	26,9	16,6	43,5	26,9	18,2	9,4
14,1	24,9	7,2	12,4	6,2	23,1	13,9	9,3	2,9
16,2	39,9	8,0	14,2	7,6	90,0	13,0	11,1	2,4
—	—	—	—	—	—	—	—	—
17,2	26,8	11,2	15,0	10,9	55,2	20,5	18,2	4,7
19,5	24,5	11,3	15,8	11,2	45,6	21,0	20,4	4,9
—	—	—	—	—	—	—	—	—
27,7	36,7	16,0	23,6	16,3	50,5	30,7	41,4	9,6
21,5	31,0	16,1	21,4	14,3	42,8	21,7	24,7	9,9
31,0	45,2	19,9	26,9	17,9	53,4	31,2	28,6	8,1
15,3	16,3	8,0	15,1	8,7	47,2	15,9	22,2	3,8
18,9	29,3	14,6	19,3	13,6	53,6	28,5	30,9	4,8
15,6	14,4	4,2	11,0	4,8	12,5	11,1	10,4	2,7
36,6	46,6	24,1	30,6	23,5	65,7	44,3	36,4	12,3

dziej dla nich odpowiednich terminach. Rektor tego kościoła miał — co jest niezwykle ważne — bardzo pozytywny stosunek do Polonii, stąd też współpraca pomiędzy nim a duszpasterstwem polonijnym układała się pomyślnie. W kaplicy przy kościele Saint Jacques w Grande-Synthe, który był kościołem parafialnym francuskim, większa część terminów zajęta była właśnie dla potrzeb parafii terytorialnej, stąd też większe trudności stawiane duchowieństwu polonijnemu, chcącemu zaspokoić religijne potrzeby Polonii zamieszkałej w okolicy (około 219 rodzin). Wspomniane już wcześniej rozproszenie parafian utrudnia jednak księżom w sposób istotny nawiązanie ciągłego i bezpośredniego kontaktu z wiernymi. Stąd też kontakty z większością parafian ograniczają się do takich okazji, jak składanie wizyt duszpasterskich, trwających tutaj w zasadzie przez cały rok. Konieczność ciągłego wyjeżdżania w teren utrudnia w poważnym stopniu pracę duszpasterzy polonijnych i ogranicza niejednokrotnie możliwość natychmiastowego zareagowania na potrzeby parafian przychodzących do parafii w celu załatwienia rozmaitych spraw.

W kościele parafialnym w Roubaix odprawia się wszystkie możliwe rodzaje nabożeństw. Każdy parafianin ma więc teoretycznie szansę wzięcia udziału w takim nabożeństwie, jakie mu najbardziej odpowiada. Mimo to istnieje jednak różnica w stopniu zaspokajania potrzeb religijnych Polonii mieszkającej w pobliżu kościoła parafialnego i Polonii zamieszkującej miejscowości od tego kościoła oddalone. Jak wynika z relacji wielu parafian, z którymi przeprowadzono wielogodzinne rozmowy, oraz z relacji duchowieństwa parafialnego i z moich własnych, 3-miesięcznych obserwacji, największą frekwencję notuje się na nabożeństwach niedzielnych. Konkurują z nimi pod względem liczebności uczestników tylko nabożeństwa odprawiane z okazji świąt Bożego

Narodzenia i Wielkanocy. Sytuacja w tym zakresie — jak wynika z relacji parafian — nie ulega zmianom od samego początku istnienia parafii. Próba odtworzenia danych dotyczących liczebności osób uczestniczących w poszczególnych nabożeństwach w okresie 1946-1974 nie powiodła się z powodu braku jakichkolwiek danych statystycznych. Od roku 1975 poczynając, liczba osób biorących udział w nabożeństwach odprawianych we wszystkich ośrodkach oddanych do dyspozycji parafian wynosi około 10% wszystkich znanych księżom członków miejscowej Polonii. Informacje te pochodzą od obecnego proboszcza parafii, ks. Z. Króla.

Lektura harmonogramu mszy odprawianych w dwu tylko miejscowościach: w Roubaix i w Lille, dostarcza interesujących danych. Parafianie chcący uczestniczyć we mszach odprawianych w Roubaix mają do wyboru: msze w każdą niedzielę i święta o godz. 7.30 i 11.15, w dni powszednie o godz. 7.30 oraz dodatkowo w środy i piątki o godz. 19. Mieszkający w Lille i uczęszczający do polskiej kaplicy przy rue Hospital Militaire mogą uczęszczać na msze w każdą niedzielę i święta o godz. 9.15 oraz w piątki o godz. 18.45. Wynika stąd, iż księża parafialni po odprawieniu mszy niedzielnej w Roubaix o 7.30 muszą zdążyć do oddalonego o 20 km Lille, by odprawić tam mszę zaczynającą się o godz. 9.15, po czym znów wracają do Roubaix, by zdążyć na mszę południową. Te cotygodniowe dojazdy są bardzo uciążliwe, a z drugiej strony sytuacja taka uniemożliwia bądź utrudnia bardzo poważnie nawiązanie ściślejszych kontaktów z Polonią mieszkającą w Lille, co wpływa na rozluźnianie się więzi pomiędzy parafianami a duchowieństwem polonijnym. Kontakt duszpasterza z tą kategorią parafian ogranicza się bowiem do wspólnego uczestnictwa w misterium religijnym. Ze wszystkimi problemami wymagającymi bezpośredniego kontaktu z księdzem przedstawiciele Polonii z Lille muszą osobiście fatygować się do Roubaix, co niejednokrotnie jest powodem rezygnowania z usług duszpasterza polonijnego.

Polonia zamieszkała w pozostałych miejscowościach podległych opiece parafii w Roubaix znajduje się w sytuacji podobnej do mieszkańców Lille. Jeśli jej przedstawiciele nie mają możliwości coniedzielnego dojazdu do Roubaix, pozostaje im możliwość korzystania z mszy odprawianych w poszczególnych miejscowościach raz w miesiącu. Pomijając już fakt dodatkowych komplikacji wynikających z tej sytuacji dla samych księży parafialnych, to utrudnienia, o których tu mowa, nie pozostają bez wpływu na formację religijną parafian. Poziom więzi z parafią i z księdzem parafialnym oraz poziom religijności wiernych wyraźnie się obniżają. Często zdarza się, iż wizyta duszpasterska z okazji tzw. kolędy w jednym roku jest wydarzeniem oczekiwanym przez rodzinę polonijną, przyjmowanym z radością i entuzjazmem, w roku następnym traktowana jest z rezerwą, a po upływie kolejnego roku ksiądz nie zostaje już wpuszczony do domu. Proces odchodzenia od parafii polonijnej jest w tych warunkach bardzo szybki i choć duszpasterze polonijni zdają sobie z tego sprawę, to w większości przypadków pozostają wobec tego zjawiska zupełnie bezradni.

Spośród innych posług o charakterze ściśle religijnym wymienić można: a) spowiadanie wiernych, b) udzielanie sakramentów chrztu, komunii, bierzmowania, małżeństwa i namaszczenia chorych c) prowadzenie lekcji katechizmu. Funkcje religijne spełnia też wydawany od wielu już lat *Biuletyn parafialny*, w którym oprócz podstawowych informacji dotyczących sposobu organizacji życia religijnego w parafii znaleźć można wiele artykułów o tematyce czysto religijnej (liturgicznej, katechetycznej itp.), hasła propagandowe skierowane do młodzieży, małżeństw, rodziców, opiekunów itd.

Przechodząc do bardziej szczegółowej analizy funkcji religijnych wypełnianych przez parafię polonijną w Roubaix, oprzeć się można tylko na danych dotyczących liczby ślubów, chrztów, komunii, pogrzebów oraz nauki religii. Na podstawie tych fragmentarycznych danych można już jednak wyrobić sobie pogląd zarówno na temat funkcji religijnych realizowanych przez parafię, jak i zorientować się w charakterze religijności interesującej nas tu społeczności, choć w tym drugim przypadku wszelkie generalizacje są oczywiście nieuprawnione. Dynamikę przemian w zakresie wypełniania niektórych praktyk religijnych ilustrują dane zawarte w tabeli ⁷¹⁷.

Tab. 7. Wypełnianie praktyk religijnych w poszczególnych latach

Lata	Praktyki religijne					
	chrzest	I komunია	uroczysta komunია	bierzmowanie	ślub	pogrzeb
1946-1950	180	—	—	—	81	—
1951-1955	112	—	—	—	61	—
1956-1960	61	—	23	28	43	28
1961-1965	70	128	211	190	83	—
1966-1970	99	30	115	96	77	13
1971-1975	233	46	45	49	165	14
1976-1979	404	59	84	93	229	95
Razem	1159	263	478	276	739	122

Brak danych dotyczących ogólnej liczby parafian, liczby wszystkich urodzonych w parafii dzieci oraz liczby dzieci w wieku, w którym zwykło się przyjmować I Komunię św. czy w wieku przystępowania do bierzmowania nie pozwala na zdecydowane wydawanie sądów co do poziomu religijności społeczności parafialnej. Oceniając poziom religijności, trzeba więc zawierzyć opinii samych księży parafialnych twierdzących, że poziom ten jest bardzo niski i pod tym kątem patrzeć na dane zawarte w kolejnych tabelach.

Duża liczba chrztów w pierwszych dziesięciu latach powojennych wynika z faktu napływu w te okolice „nowej imigracji”, która nie miała możliwości ochrzczenia dzieci w okresie wcześniejszym (wojna, częste przemieszczanie się z miejsca w miejsce, brak zalegalizowanych związków małżeńskich itp.). W okresie tym powszechnie zakładano też rodziny nowe. Fakt wyższej niż

¹⁷ Opracowanie na podstawie danych znajdujących się w archiwum parafialnym.

w latach następnych liczby ślubów, duża liczba chrztów oraz brak dzieci przystępujących do I Komunii św. świadczy o tym, iż przybywający w te okolice imigranci polscy to w dużej mierze osoby samotne, bezdzietne, tutaj dopiero zakładające swe rodziny. W drugim dziesięcioleciu spada zarówno liczba dzieci przystępujących do I Komunii św. jak i do bierzmowania. Są to w większości dzieci urodzone już we Francji. Stopniowo zaczyna również wzrastać śmiertelność, głównie wśród osób starszych. W ostatnim dziesięcioleciu obserwujemy gwałtowny przyrost liczby zawieranych małżeństw i chrztów, ale z drugiej strony procesowi temu nie towarzyszy proporcjonalny przyrost liczby dzieci przystępujących do komunii czy bierzmowania. W wiek małżeński wkraczają już przedstawiciele II i III generacji, i to przede wszystkim tłumaczy wzrost odsetka zawieranych w parafii małżeństw. Fakt, iż coraz częściej są to małżeństwa mieszane, polsko-francuskie, powoduje iż z jednej strony istnieje jeszcze dość duża presja ze strony rodziców współmałżonka pochodzenia polskiego, skłaniająca młodych do zawarcia ślubu kościelnego czy do ochrzczenia dziecka. Z drugiej zaś strony — w momencie usamodzielnienia się młodych wpływy polonijnego odłamu rodziny ulegają osłabieniu, a zwiększają się wpływy współmałżonka-Francuza bądź jego rodziny, co jest równoznaczne z wprowadzaniem w życie rodzinne wzorów typowych dla zsekularyzowanego środowiska francuskiego. Prowadzi to z reguły do zaniedbywania praktyk religijnych i do przykładania mniejszej wagi do kontynuowania dawnych tradycji religijnych w nowych, francusko-polskich (z pochodzenia, a w rzeczywistości już daleko zromanizowanych) rodzinach (stąd spadek liczby dzieci przystępujących do komunii i bierzmowania).

Częste są przypadki, gdy oboje młodzi małżonkowie, wywodzący się z polskiej grupy etnicznej, zawierają ślub kościelny nie tyle z tzw. wewnętrznej potrzeby i własnych przekonań, ile głównie z uwagi na presję rodzin czy środowiska polonijnego. Ten typ kontroli społecznej ulega z czasem znacznemu osłabieniu z racji modyfikowania przekonań i postaw religijnych przedstawicieli samej Polonii bądź z racji nieliczenia się młodych z opiniami swych rodziców, bądź też po prostu z powodu opuszczania przez młodych małżonków „stron rodzinnych” i migracji w poszukiwaniu atrakcyjnej pracy do innych regionów Francji lub poza jej granice, co również stanowić może wyjaśnienie spadku liczby dzieci przystępujących do komunii czy bierzmowania w interesującej nas tu parafii.

W ostatnim zwłaszcza okresie obserwuje się zjawisko zwiększania się liczby małżeństw nie zawierających ślubu kościelnego, a mimo to chrzczących swoje dzieci w kościele parafialnym. Rozmiary tego zjawiska ilustrują dane zawarte w tabeli 8¹⁸.

¹⁸ Za 100% przyjęto całkowitą liczbę dzieci chrzczonych w parafii w tych samych przedziałach czasowych.

Tab. 8. Liczba dzieci chrzczonych w parafii w Roubaix, których rodzice nie mieli ślubu kościelnego

Lata	Liczebność	Odsetek w stosunku do liczby chrztów osób posiadających ślub kościelny
1946-1950	77	42,7
1951-1955	19	16,9
1956-1960	11	18,0
1961-1965	19	27,1
1966-1970	14	14,4
1971-1975	10	4,3
1976-1980	55	13,6

Duża liczba małżeństw bez ślubu kościelnego w pierwszym pięcioleciu po zakończeniu II wojny światowej jest zrozumiała i nie można tłumaczyć jej tylko brakiem zainteresowania dla spraw religii i zanikiem religijności. W większym stopniu na stan ten wpłynęły trudności obiektywne związane bezpośrednio z działaniami wojennymi i okresem powojennej dezorganizacji w wielu sferach ludzkiego życia. Wzrost liczby małżeństw wyłącznie cywilnych w ostatnich latach tłumaczy się już jednak przede wszystkim spadkiem religijności, którego wskaźnikiem w tym względzie jest nie tylko spadek zainteresowania zawarciem sakramentu małżeństwa, ale także podejmowanie na coraz szerszą skalę decyzji o rozwodzie i powtórnym wstępowaniu w związki małżeńskie. Fakt, iż jednocześnie ludzie ci podejmują decyzję o ochrzczeniu dziecka, potwierdza znaną w społeczeństwach sekularyzujących się generalną prawidłowość, że częściej rezygnuje się ze ślubu kościelnego niż z chrztu dziecka czy pogrzebu kościelnego bliskiej osoby. Wynika to m. in. z faktu, iż decyzję o ślubie podejmują ludzie znajdujący się w kategorii wieku charakteryzującej się relatywnie najniższym poziomem aktywności religijnej, a ponadto decyzja w tym przypadku podejmowana jest wyłącznie za samego siebie, natomiast w dwóch pozostałych zachodzi konieczność podjęcia tego typu decyzji w odniesieniu do osób drugih. Jak wykazują badania empiryczne przeprowadzone właśnie na terenie Francji, łatwiej jest z kolei podjąć decyzję o nieochrzczeniu dziecka niż o pochowaniu bliskiej osoby bez pogrzebu kościelnego¹⁹.

O poziomie religijności społeczności polonijnej wnioskować można również na podstawie analizy czasu, jaki upłynął od chwili narodzin dziecka do jego chrztu. Sytuację pod tym względem w parafii w Roubaix w odniesieniu do lat 1946-1980 przedstawiają dane zawarte w tabeli 9²⁰.

Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 9, liczba dni, jakie upłynęły od dnia narodzenia dziecka do daty jego chrztu, jest w każdym z wyróżnionych przedziałów czasowych bardzo duża. Dopiero od roku 1971 liczba dni upływających między interesującymi nas tu wydarzeniami spada w porównaniu z okresem poprzednim, nie osiągając jednak w żadnym z analizowanych przedziałów

¹⁹ Zob. m. in. *Religijność społeczeństw przemysłowych* s. 182-189.

²⁰ Opracowano na podstawie danych zawartych w księgach parafialnych.

Tab. 9. Okres od urodzin dzieci do chwili chrztu

Rok urodzenia	Średnia liczba dni opóźnienia w przyjęciu chrztu
1946	171,9
1947	79,8
1948	69,1
1949	68,3
1950	82,3
1951-1960	175,4
1961-1970	258,4
1971-1975	33,2
1976	18,3
1977	13,9
1978	25,9
1979	14,4
1980	32,2

czasowych normy propagowanej przez Kościół. Świadczy to niewątpliwie o nieprzykładaniu przez parafian wagi do wskazówek Kościoła w tym zakresie, a więc może być traktowane jako wskaźnik niskiego poziomu religijności w społeczności parafialnej.

Wskaźnikiem poziomu religijności danej społeczności jest również liczba powołań kapłańskich. W całym omawianym tu okresie w parafii polonijnej w Roubaix zanotowano tylko jeden przypadek ukończenia przez członka społeczności polonijnej seminarium duchownego. Fakt ten pośrednio świadczy również o efektywności wypełniania funkcji religijnych przez omawianą tu parafię.

Kolejną formą ściśle religijnej działalności parafii polonijnej jest szkoła parafialna, której podstawowym zadaniem jest nauczanie katechizmu i przygotowanie dzieci do przyjęcia I Komunii św. Aktualny stan szkolnictwa parafialnego to: a) 2 klasy tzw. pierwszego roku, b) 1 klasa tzw. drugiego roku, c) 1 klasa tzw. trzeciego roku i d) 1 klasa tzw. czwartego roku. Do jednej z klas „pierwszego roku” uczęszczają dzieci słabo mówiące po polsku i uczące się tego języka równoległe z nauką katechizmu. Do drugiej klasy „pierwszego roku” uczęszczają już dzieci mówiące dobrze po polsku i uczące się katechizmu w języku polskim. W klasie „drugiego roku” kontynuuje się naukę katechizmu w języku polskim oraz wykłada się podstawowe elementy historii Polski, geografii i języka polskiego. W klasach „trzeciego i czwartego roku” oprócz kontynuacji kursu historii, geografii i języka polskiego szczególny nacisk kładzie się na dalsze pogłębienie wiedzy religijnej i na umiejętność tłumaczenia katechizmu z polskiego na francuski, i odwrotnie. Często zdarzało się bowiem, iż dzieci przebywające na co dzień w środowisku francuskim i słabo mówiące po polsku po prostu „wkuwały” elementy katechizmu na pamięć i później przy spowiedzi (w języku polskim) okazywało się, iż np. 7-letni chłopcy i dziewczynki wyznawały księdzu, iż „cudzołożą”.

W szkółce parafialnej kładzie się duży nacisk na naukę przykazań, modlitw,

pieśni religijnych i innych elementów tradycyjnie przerabianych na lekcjach religii, np. w Polsce. Polski system edukacji religijnej jest do tej pory wzorcem dla duszpasterstwa polonijnego w tutejszej parafii, choć ze względu na jej specyfikę musieli wypracować metody specyficzne, adekwatne do sytuacji i — jak się wydaje — efektywne.

Na lekcje religii uczęszcza też do polonijnej szkółki parafialnej spora liczba dzieci rodowitych Francuzów, wywodzących się z rodzin głęboko wierzących. Rodzice tych dzieci wolą posyłać je do polskiej szkółki, gdyż na francuskich lekcjach religii dzieci „nie uczą się modlitw i zasad wiary, lecz z reguły opowiadają o swoich przeżyciach, o domu, o rodzinie itp.” (opinia jednego z rodziców-Francuzów).

Trudno jest bez przeprowadzenia wnikliwych badań, odpowiedzieć na pytanie, czy fakty opisane wyżej są wskaźnikiem zawiązywania się więzi międzyetnicznych, przekształcania się parafii monoetnicznej w wieloetniczną, bardziej pozytywnego wartościowania sposobu edukacji religijnej w polonijnej szkółce parafialnej czy też negatywnego oceniania tendencji wykazywanej przez duchowieństwo francuskie do „ingerowania” w wewnętrzne sprawy rodziny.

Lekcje religii oraz języka polskiego, historii i geografii odbywają się w Domu Polskim w Roubaix w środy (dzień wolny od zajęć w szkołach francuskich), a w Lille — również w środy, w Domu Kombatanta. Lekcje katechizmu i pozostałych przedmiotów prowadzą sami księża parafialni, zakonnice oraz wybrane osoby świeckie.

Frekwencja na lekcjach religii i pozostałych przedmiotów przejawia w ostatnich latach tendencję zwyżkową, lecz trudno jest określić, jaki odsetek dzieci w wieku katechizacyjnym z omawianej tu formy edukacji korzysta, a jaki nie. Liczbę dzieci objętych omawianą tu formą nauczania w parafii w Roubaix w ostatnich latach przedstawiają dane zawarte w tabeli 10²¹.

Tab. 10. Liczba uczniów szkółki parafialnej w parafii polonijnej w Roubaix w latach 1975-1980

Rok	Liczba dzieci	
	razem na wszystkich kursach	w tym zapisanych na I rok
1975	102	28
1976	82	28
1977	102	26
1978	131	36
1979	156	41
1980	150	40

Na podstawie istniejących w parafii wycinkowych danych można wyliczyć, iż w społeczności parafialnej znajduje się około 5900 dzieci. Choć jest to tylko liczba szacunkowa i brak jest danych na temat ich wieku, to staje się sprawą

²¹ Opracowano na podstawie danych z archiwum parafii.

oczywistą, że liczbę dzieci uczęszczających do szkoły parafialnej można w sposób uzasadniony określić jako bardzo niską.

Przedstawione dane wskazują wyraźnie, iż poziom religijności społeczności parafialnej objętej opieką duszpasterską Polskiej Misji Katolickiej w Roubaix jest stosunkowo niski.

Ocena poziomu religijności dokonana została tutaj wyłącznie na podstawie danych zawartych w księgach parafialnych i subiektywnych odczuć funkcjonariuszy parafialnych. W ocenie tej pominięto czynnik samoidentyfikacji religijnej, który włączony do analizy z reguły podnosi ogólny poziom religijności badanej społeczności. Prawidłowość ta potwierdziła się podczas prowadzonych przez autora badań, nad stosunkiem Polonii zamieszkującej okolice Roubaix do pontyfikatu Jana Pawła II. W badaniach tych jedynymi wskaźnikami religijności były: a) samoidentyfikacja religijna, b) deklaracja na temat aktywności w wypełnianiu niektórych praktyk religijnych i c) ogólna postawa wobec instytucji Kościoła, przejawiająca się zainteresowaniem problematyką samej religii i Kościoła. Liczba wskaźników została w tych badaniach ograniczona celowo, gdyż poznanie poziomu religijności nie było zasadniczym przedmiotem tych badań. Spośród wszystkich objętych badaniem osób 72% określiło się jako wierzący. Głęboko wierzących było w tej populacji 12%. Taki sam odsetek stanowili niewierzący. Obojętnych religijnie było tylko 4%.

Aktywność w wypełnianiu praktyki religijnej, jaką jest uczęszczanie na mszę św., była w badanej populacji prawie powszechna. Aż 84% badanych podało, że chodzi do kościoła. Jak jednak wynika z rozmów przeprowadzonych z respondentami, coraz częściej spotkać się można z przypadkami wypełniania praktyk religijnych w innych niż parafialny kościołach. Wyboru kościoła dokonuje się najczęściej ze względu na jego bliskość od miejsca zamieszkania lub kryterium prestiżu danej świątyni. Spośród wszystkich osób chodzących w ogóle do kościoła tylko 13,0% uczęszczało do kościoła parafialnego w Roubaix. Pozostały odsetek (71,0%) udawał się w celu uczestnictwa we mszy do kościołów francuskich. Jest to niewątpliwym dowód na postępowanie procesu rozluźniania się więzi z parafią polonijną.

Zainteresowanie problematyką religii i Kościoła przejawiało 36,0% badanych, przy czym część z nich (20,0%) interesowała się tymi sprawami ogólnie, nie potrafiąc sprecyzować przedmiotu tego zainteresowania, a tylko 16,0% wymieniło w tym przypadku tzw. problematykę społeczną jako obiekt zainteresowań²².

Poziom religijności społeczności polonijnej zamieszkałej w Roubaix i okolicach, odtworzony na podstawie analizy wymienionych wyżej wskaźników, był więc zdecydowanie wyższy niż wynikałoby to z informacji zawartych w księgach parafialnych i z informacji posiadanych przez duszpasterzy polonijnych.

²² Zob. K. M. Żaba. *Polonia francuska a pontyfikat Jana Pawła II*. „Studia Religioologica” 11:1984.

O poziomie więzi parafian z ich macierzystą parafią wnioskować też można na podstawie analizy danych dotyczących stopnia ich ofiarności na rzecz parafii. Wiarygodne dane określające wysokość materialnych potrzeb parafii i stopień partycypacji parafian w ich zaspokojeniu odnoszą się tylko do lat 1977-1981. W stosunku do okresu wcześniejszego brak jest jakichkolwiek danych. Z analizy dostępnych źródeł wynika, iż:

w roku 1977 — koszty budowy parafii wynosiły 24 119,10 F, a z ofiar parafian zebrano kwotę 5910 F, a więc 24,5%;

w roku 1978 — potrzeby parafii związane z rozbudową domu parafialnego wynosiły 100 613,75 F, a ofiary parafian wyniosły 20 122,75 F = około 20,0%;

w roku 1979 — prace restauracyjne i zakup niezbędnych sprzętów pochłonęły kwotę około 30 000 F (brak jest niestety danych dotyczących wysokości składek parafian na ten cel);

w roku 1980 — dalsze prace restauracyjne i zakup elementów wyposażenia parafii (w *Biuletynie parafialnym* nie podano jednak wysokości związanych z tymi pracami wydatków, wspomniano tylko o ofiarności trzech rodzin polonijnych, które pokryły koszty niektórych wydatków);

w roku 1981 — potrzeby parafii wynosiły około 40 000 F (parafianie uskładali tylko 3600 F, co stanowi około 9,0% potrzeb).

Z powyższych danych wynika, iż ofiarność parafian na bieżące potrzeby parafii jest stosunkowo niska. Tylko w roku 1978 ofiary parafian były relatywnie wyższe, ale trudno stwierdzić, czy zdecydował tu przede wszystkim fakt, iż budowano w tym czasie dom parafialny, którego brak odczuwali w jakimś stopniu sami parafianie, czy też fakt, iż właśnie w tym roku wybrano kardynała Wojtyłę na najwyższy urząd w Kościele katolickim. Oba te fakty mogły w jakiejś mierze skłonić parafian do jednorazowej, wyjątkowej hojności na rzecz parafii. Przy ocenie postawy parafian w tm zakresie pamiętać jednak należy o jej wyjątkowo dużym udziale finansowym w dziele budowy kościoła parafialnego w latach poprzednich.

Wydaje się jednak, iż wszystkie zaprezentowane wyżej dane wskazują wyraźnie, iż poziom więzi Polonii z parafią polonijną i polonijnym duszpasterstwem jest coraz niższy. Wniosek taki wydawać się może nieco szokujący w kontekście stereotypowych wyobrażeń na temat przywiązania Polonii do swoich parafii. Z drugiej strony jednak — jeśli weźmie się pod uwagę szybko postępujący proces asymilacji — wydaje się on w pełni uzasadniony. Jest on zasadny również z innego punktu widzenia. Dychotomizując funkcje, jakie ma do spełnienia ksiądz, na funkcje podstawowe — religijne (zwłaszcza liturgiczno-rytualne) i uzupełniające — pozareligijne (zwłaszcza polityczne, socjo-ekonomiczne, oświatowe, rozrywkowe, wychowawcze itd.)²³, można zauważyć, że

²³ W. Piwowarski. *Religijność wiejska w warunkach urbanizacji*. Warszawa 1971 s. 273. Biblioteka „Więzi”.

w ostatnich latach pojawia się tendencja do spadku zainteresowania wiernych tymi ostatnimi²⁴. Coraz częściej wymagają oni od księży realizacji funkcji podstawowych, a więc wyłącznie religijnych. Prawdliwość ta, sprawdzona w badaniach nad społecznościami niepolonijnymi, znajduje swe potwierdzenie również na terenie parafii polonijnej. Nawet ci spośród przedstawicieli Polonii, którzy utrzymują kontakt z polonijną parafią i jej przywódcami, uważają, iż księża parafialni winni skoncentrować się w swojej działalności wyłącznie na wypełnianiu funkcji religijnych. Odmienne zdanie w tym zakresie mają wyłącznie działacze parafialni, postulujący włączanie spraw o pozareligijnym charakterze do zakresu obowiązków duszpasterza polonijnego. Mamy tu więc do czynienia z typową sytuacją rozmiłania się oczekiwań większości parafian z założonymi funkcjami duszpasterstwa polonijnego. Uczestnictwo w praktykach religijnych w kościele parafialnym i bezpośredni kontakt z polonijnym duchowieństwem przymuszają niejako parafian do uczestnictwa w działaniach o pozareligijnym charakterze. Nie wszyscy jednak odczuwają potrzebę takich działań, stąd też, by nie narazić się na nieprzychylnie komentarze lub też niedwuznaczne spojrzenia współparafian, oddalają się oni od parafii polonijnej, by odsunąć od siebie poczucie skrępowania czy niewywiązywania się z oczekiwań, jakie pokładają w nich zarówno ksiądz polonijny, jak i pewna część polonijnej społeczności.

4.2. POZARELIGIJNE FUNKCJE PARAFII POLONIJNEJ

Obok pełnienia funkcji czysto religijnych parafia polonijna w Roubaix, tak jak każda inna parafia, wypełnia również wiele funkcji o charakterze pozareligijnym. Większość z nich łączy się z działalnością organizacji polonijnych.

Już w okresie międzywojennym działały w omawianej tu parafii liczne organizacje polonijne, a wśród nich m. in.:

1. Chór Kościelny Młodzieży Polskiej, założony w 1937 r. i wypełniający po trosze zadania KSMP, które jako takie na terenie parafii nie działało;
2. Harcerstwo;
3. Towarzystwo św. Józefa (męskie);
4. Ognisko, czyli tzw. Rada Rodzicielska — towarzystwo o charakterze rodzinnym;
5. Rezerwiści i byli Wojskowi. Nazwy powyższych organizacji podaję za moimi informatorami, mimo iż często nie byli oni w stanie odtworzyć pełnych nazw wszystkich organizacji działających w parafii. Dotarcie do wiarygodnych źródeł archiwalnych jest dziś zadaniem przekraczającym możliwości badacza tej problematyki. Wydaje się jednak, iż przynajmniej w zakresie nazewnictwa informatorzy nie mylili się, gdyż organizacje o tożsamyh nazwach istniały również w pozostałych regionach Francji. Działalność wymienionych organizacji sprowadzała się do organizowania kursów języka polskiego, pomocy w prowadzeniu katechizacji,

²⁴ Tamże s. 294.

organizowania występów teatralnych, przygotowywania upominków gwiazdkowych dla dzieci, organizowania opieki nad osobami chorymi i samotnymi itd. Wszystkie te formy działalności były w dużym stopniu inspirowane przez polonijnych duszpasterzy. Brak jest, niestety, danych świadczących o liczebności poszczególnych organizacji. Według informatorów na lekcje języka polskiego uczęszczało wówczas około 100 dzieci z Roubaix i okolicy; w chórze działało około 30 osób. Faktem często podnoszonym w relacjach działaczy polonijnych było to, że istotnym utrudnieniem dla działalności organizacyjnej w tamtych latach był brak odpowiedniej bazy materialnej, głównie sal i pomieszczeń, w których można by prowadzić statutową działalność. Konieczność częstych przeprowadzek dezorganizowała pracę w parafii i zniechęcała wielu potencjalnych działaczy oraz szeregowych członków organizacji. Trudności tych nie odczuwano natomiast w odniesieniu do działalności religijnej.

W latach poprzedzających wybuch II wojny światowej liczba organizacji i stowarzyszeń polonijnych działających na terenie objętym opieką duszpasterską księży polskich w Roubaix nie była — w porównaniu z innymi regionami Francji — zbyt duża. Jest to cecha wyróżniająca zdecydowanie społeczność polonijną będącą przedmiotem niniejszych rozważań od sąsiednich społeczności zamieszkujących w tym samym departamencie bądź w sąsiednim departamencie Pas-de-Calais. Bezpośrednią przyczyną takiego stanu rzeczy była przede wszystkim niezbyt wielka liczebność tutejszej Polonii, stosunkowo duże rozproszenie na terenie okolicznych miejscowości oraz brak własnego kościoła parafialnego i innych ośrodków skupienia.

Krzyżujący się i pokrywający zakres funkcji wypełnianych przez działające na terenie parafii organizacje i stowarzyszenia nie pozwala wyodrębnić wśród nich tzw. czystych typów. Ze względu na specyfikę warunków, w jakich działały, funkcje wypełniane przez nie miały tak różnorodny charakter, jak różnorodne było samo środowisko, i zmieniały się w zależności od aktualnych jego potrzeb. Wszystkie wymienione organizacje działające przed II wojną światową pełniły zarówno funkcje wychowawczo-kształceniowe, rekreacyjno-towarzyskie, charytatywne, administracyjne oraz — co warto podkreślić — także religijne. Stosując inne kryterium podziału funkcji, można wspomnieć, iż organizacje i stowarzyszenia parafialne pełniły poprzez swoją działalność takie funkcje, jakie przyczyniały się do przyspieszania procesu adaptacji, akulturacji i asymilacji, jak również takie, które miały za zadanie podtrzymywanie wśród społeczności wychodźczej polskich wartości kulturowych i podtrzymywanie związków z krajem wychodźstwa. Te ostatnie były funkcjami złożonymi, czego nie można powiedzieć o wspomnianych poprzednio. Niemniej jednak realizowane były równolegle bez względu na intencje przywódców parafialnych i samych parafian.

Po II wojnie światowej, już w roku 1945, spotyka się w parafii w Roubaix następujące organizacje: Koło Rezerwistów i Byłych Wojskowych, Towarzystwo Mężów Katolickich, Towarzystwo Polek pod wezwaniem Królowej Jadwigi,

KSMP (męskie i żeńskie), Związek Uczestników Polskiego Ruchu Oporu, a w latach późniejszych także kółko teatralne „Warszawianka” (1947). Przy Towarzystwie Polek im. Królowej Jadwigi istniały wówczas dwie Róże Żywego Różańca mimo braku samodzielnego Bractwa Różańcowego. Towarzystwo Polek rozpadło się jednak wraz ze śmiercią jego prezeski w roku 1960. Liczba członkiń Róży nie była zbyt duża i wahała się w granicach 31-63 osób w poszczególnych latach.

Wszystkie wymienione organizacje miały swoje siedziby w będącym własnością Polonii Domu Polskim. Z chwilą przejęcia praw własnościowych do tego Domu przez księży chrystusowców organizacje polonijne pozbawione zostały własnej siedziby, co spowodowało poważne utrudnienia w ich normalnej pracy i wpłynęło na osłabienie ich aktywności. Energia ich członków skierowana została teraz na działania mające na celu znalezienie nowej siedziby i zebranie funduszy na jej wykupienie, by „jak najszybciej skończył się okres, w którym zebrania odbywały się w okolicznych kawiarniach” — jak sformułował to jeden z działaczy polonijnych. Ostatecznie, po wielu latach starań wykupiono dom przy rue Pellart, a później przy Grand Rue. Dom ten służy miejscowej Polonii do dnia dzisiejszego. Warto podkreślić, iż przejęcie Domu Polskiego przez księży chrystusowców nie spowodowało konfliktów pomiędzy duszpasterstwem a zrzeszoną w organizacjach Polonią, pozbawioną nagle swej siedziby. Po prostu aktualne potrzeby środowiska zadecydowały o tym, iż w Domu Polskim zamiast sal zebrania utworzono kaplicę parafialną i mieszkania dla księży.

Bujny rozwój organizacji polonijnych przypada na lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte. Obecnie, tj. w roku 1981, działa w Roubaix 20 organizacji polonijnych. Są to organizacje o charakterze religijnym i pozareligijnym.

I. Religijne:

1. Bractwo Żywego Różańca Pań i Panów (64 członków nominalnych);
2. KSMP (około 20 osób);
3. Krucjata Eucharystyczna Dzieci (około 80-90 osób);
4. Chór kościelny „Hejnał” (52 członków);
5. Orzeł Biały (40 członków);
6. Koło Ministrantów (22 członków).

Wymienione wyżej organizacje mają swoją siedzibę w Instytucie Matki Boskiej Częstochowskiej i są związane bardzo silnie z PMK w Roubaix.

II. Świeckie:

1. Klub Polonia Kultury Polsko-Francuskiej;
2. Komitet Towarzystw Miejscowych;

3. Klub Osób Starszych i Przyjaźni (około 70 osób);
4. Koło Szachistów „Polonia” (około 20 osób);
5. Klub Filatelistów Polskich we Francji;
6. Związek Kupców i Rzemieślników Polskich we Francji;
7. Stowarzyszenie „Amitie Franco-Polonaise”;
8. Związek Federalistów Polskich w Roubaix;
9. Związek Rezerwistów i Byłych Wojskowych;
10. Koło II Dywizji Strzelców Pieszych (około 36 członków);
11. Koło I Dywizji Grenadierów;
12. ZUPRO — Związek Uczestników Polskiego Ruchu Oporu;
13. SPK — Stowarzyszenie Polskich Kombatantów;
14. Koło II Dywizji Strzelców Polskich.

Organizacje te mają swą siedzibę w Domu Polskim, ale utrzymują kontakt z duchowieństwem polonijnym i często współuczestniczą w przedsięwzięciach organizowanych przez parafię.

Mimo że liczba organizacji i stowarzyszeń wydaje się duża jak na niewielką stosunkowo zbiorowość polonijną, to jednak ich działalność odbiega dość znacznie od oczekiwań pewnych kręgów Polonii. Spotkania odbywają się nieregularnie i rzadko, a prezesi tych organizacji, jak również ich członkowie, nie są zorientowani co do liczby osób należących aktualnie do organizacji. Wszędzie tam, gdzie liczba członków była znana, podałem ją obok nazwy danej organizacji. Z liczb tych wynika, iż większość organizacji to twory małe. Ich działalność nie wykracza z reguły poza zadania wynikające z głównych założeń statutu, tzn. poza organizowanie zebrań i przyjmowanie składek członkowskich. Działalność wielu organizacji staje się bardziej widoczna dopiero z okazji wielkich świąt kościelnych czy narodowych. Pomędzy nimi są to organizacje „drzemiące”. Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do tych organizacji, które skupiają swych członków wokół wspólnych zainteresowań mających religijną genezę (np. Bractwo Żywego Różańca, KSMP) i do organizacji skupiających członków wspólnie uczestniczących w pewnych wydarzeniach historycznych (Związek Rezerwistów i Byłych Wojskowych, Koło II Dywizji Strzelców Pieszych, Koło II Dywizji Strzelców Polskich, Koło I Dywizji Grenadierów itd.). Natomiast organizacje, do których należy się ze względu na wspólnotę zainteresowań o pozareligijny charakterze (chór „Hejnał”, Klub Filatelistów Polskich, Klub Szachistów) działają prężniej. Jest to zjawisko o tyle bardziej interesujące, iż te ostatnie koncentrują się na pracy z wyselekcjonowaną grupą członków, w zamkniętym raczej środowisku autentycznie zainteresowanych osób, mniejszą wagę przykładając do zewnętrznej reprezentacji. Zaangażowanie członków we wspólną działalność jest przyczyną wielu sukcesów organizacji i ich pojedynczych członków nie tylko w środowisku polonijnym, ale i poza nim. Znane są np. w środowisku kolekcjonerów francuskich osiągnięcia zbierackie członków klubu filatelistów. Również szachiści zanotowali na swoim koncie

wiele sukcesów sportowych na arenie francuskiej i międzynarodowej. Coraz więcej miłośników dobrej muzyki, osób nie związanych ze środowiskiem polonijnym, przychodzi na koncerty chóru kościelnego wyłącznie ze względu na prezentowany przez niego wysoki poziom. Niektóre z wymienionych wyżej form działalności organizacji i stowarzyszeń polonijnych integrują społeczność polonijną ze środowiskiem francuskim i przyczyniają się do postępowania procesów asymilacyjnych. Jest to jedna z nie zamierzonych funkcji tych organizacji.

Obecnie księża parafialni, poza tradycyjnymi już i niejako rutynowymi działaniami zmierzającymi do wychodzenia naprzeciw rozmaitym pozareligijnym potrzebom Polonii, podejmują wiele działań nietypowych, adekwatnych do specyficznych potrzeb tak nowych, młodych generacji Polonii, jak i najnowszej emigracji z Polski, która nie zna języka francuskiego, nie ma jeszcze pracy ani mieszkania, jak też takich kontaktów, które pozwoliłyby zmienić ten niekorzystny status. W rozwiązywaniu większości tych problemów pomoc księży jest nieoceniona. Działania tego typu są oczywiście działaniami marginalnymi w kontekście wielu pozareligijnych funkcji parafii polonijnej i jej duszpasterzy, niemniej jednak trzeba wspomnieć i o nich. Ich podejmowanie świadczy bowiem z jednej strony o pojawieniu się nowej, specyficznej kategorii potrzeb, z drugiej zaś — o gotowości duszpasterstwa polonijnego do podejmowania inicjatyw wciąż nowych, mających ułatwić imigrantom moment zetknięcia się z nowym i nieznanym środowiskiem, a potomkom imigracji dawnej umożliwić działania w ramach polonijnych i parafialnych organizacji, a przez to utrzymywać z nimi kontakt. Nie da się w tym miejscu rozstrzygnąć problemu genezy takiej postawy duchowieństwa polonijnego. Tłumaczenie jej tylko i wyłącznie pragnieniem realizacji idei miłości bliźniego mogłoby być dużym uproszczeniem. Wydaje się raczej, iż motorem tego typu działań jest chęć pozyskania, przybliżenia się czy utrzymania kontaktów z nową kategorią Polonii) bez względu na to, czy są to potomkowie imigracji dawnej czy przedstawiciele wychodźstwa najnowszego), związania jej z parafią i włączenia tych osób do działań podejmowanych przez środowisko polonijne.

Tak więc daje się zauważyć ścisły związek pomiędzy liczbą i charakterem funkcji pozareligijnych i ich przemianami a stopniem zaawansowania procesu asymilacji. Umiejętność reagowania na zmiany w sferze obiektywnych potrzeb Polonii i umiejętność modyfikowania starych, sprawdzonych form i metod działalności oraz znajdowanie w ich miejsce form i metod nowych zabezpiecza samą parafię i organizacje polonijne przed niebezpieczeństwem utraty znaczenia i prestiżu w środowisku polonijnym i przed niebezpieczeństwem stania się organizacjami bez członków i parafią bez wiernych.

Opierając się na danych znajdujących się w archiwum parafialnym, stwierdzić można, iż społeczność polonijna zamieszkała w Roubaix i okolicach znajduje się na etapie daleko zaawansowanego procesu asymilacji. Wskaźnikami tego procesu są m. in.: zdecydowany wzrost liczby imion francuskich na-

dawanych dzieciom podczas chrztu, wzrost odsetka małżeństw mieszanych, przyrost odsetka osób spoza środowiska polonijnego, będących świadkami na ślubach zawieranych w tutejszej parafii itp. O postępie tego procesu mogłyby świadczyć też inne dane, np. wzrost odsetka naturalizacji. Tak religijna, jak i pozareligijna działalność parafii oraz istniejących przy niej organizacji i stowarzyszeń nie jest w stanie powstrzymać tego procesu. Jedną z założonych funkcji parafii polonijnej i polonijnych organizacji, funkcja etniczująca, nie ma więc w obecnych warunkach szans na pełną realizację.

4.3. ZAKOŃCZENIE

Analiza materiałów dotyczących funkcjonowania polonijnej parafii Matki Boskiej Częstochowskiej i Błogosławionego Ojca Kolbego w Roubaix pozwala na sformułowanie następujących wniosków końcowych.

Po pierwsze — na skutek postępującego procesu asymilacji społeczności polonijnej zachodzą przemiany w zakresie funkcji religijnych i pozareligijnych pełnionych przez parafię. Przede wszystkim zmniejsza się zakres tych funkcji, a także zmienia się ich charakter. Jedną z głównych przyczyn tych przemian jest fakt rozluźniania się więzi z parafią polonijną, odchodzenie wiernych od swojej, polonijnej parafii, o którą w poprzednich okresach toczono zaciekle nieraz boje. Zjawisko to wiązać można z jednej strony z nasileniem się mobilności przestrzennej i społecznej kolejnych generacji Polonii, z drugiej zaś — z postępującymi i w tym środowisku przemianami w kierunku sekularyzacji.

Po drugie — zauważalna jest zmiana charakteru parafii z monoetnicznej w parafię wieloetniczną, zaspokajającą potrzeby nie tylko osób polskiego pochodzenia, i zmiana w kierunku parafii agregatu, w ramach której istnieją jednak jeszcze grupy parafian o charakterze wspólnoty, składające się głównie z osób wywodzących się ze starej imigracji.

Po trzecie — wydaje się, iż tempo zauważalnych przemian charakteru i funkcji parafii nie jest zgodne z tempem przemian populacji parafialnej i za tymi ostatnimi nie nadąża mimo usilnych starań polonijnego duszpasterstwa. Proces asymilacji środowiska polonijnego we Francji w ostatnich latach przebiega bowiem tak szybko, że struktury instytucjonalne i organizacyjne stworzone przez imigrantów stają się coraz bardziej przestarzałe. Próby ich dostosowania do zasygnalizowanych tu obiektywnych przemian społecznych, podejmowane przez duszpasterstwo polonijne, zasługują na szczególną uwagę, a efektywność podejmowanych w tym zakresie działań powinna stać się przedmiotem odrębnej analizy w niedalekiej przyszłości.

CHANGES IN CHARACTER AND FUNCTION
OF A POLISH ROMAN-CATHOLIC
PARISH IN FRANCE (1929-1980)

Summary

The author makes an attempt to analyse the changes of religious life of the Polish Roman-Catholic immigrants in their Polish parish in Roubaix (North France). Simultaneously, he takes into account the consequences of the process of assimilation. The author points to the social function of religion in the immigrant communities; he also presents the social context of forming religious institutions and associations; finally, he characterizes changes in their religious and non-religious functions. It turns out that all the functional changes follow from higher social-occupational status of young immigrant generations, the process of assimilation etc. All the archival source of the parish of Roubaix clearly show that the parish has undergone evolution from being a parish of community to a parish of aggregate, from monoethnic to heteroethnic. This evolution equally influenced assimilation as well as ethnic awareness at the same time. Looser links among parishioners, weaker religiousness, higher spatial and social mobility of young generations introduced some functional changes of the parish.

Similar processes and changes are characteristic of religious and non-religious associations existing in the parish.